

MIKSI MIELI MIELLYTTÄÄ

Vesa Oittinen valittaa *niin & näin* -lehden numerossa 3/96, että englanninkielisen kirjallisuuden ylivallan vuoksi sana *mieli* on syrjäyttämässä sanan *tajunta* suomenkielisessä filosofisessa proosassa. Luultavasti hän on nimennyt oikean syyllisen; eri asia on, kannattaako tapahtunutta pahoitella. Olen aiemmin keskustellut *mieli*-sanan ongelmista Lauri Rauhalan kanssa, jonka esittämiä näkökohtia pidän kyllä painavina.

Luettuani Vesa Oittisen kirjoituksen tarkistin tietenkin heti omat tekstini, ja havaitsin niissä jonkin verran terminologista epäohjonmukaisuutta. Huomasin kuitenkin käyttäväni sanaa *mieli* säännöllisesti silloin, kun en halua vihjata sellaisiin erotteluihin kuin ”tajuinen - ei-tajuinen” tai ”tietoinen - ei-tietoinen”. Käytän säännömukaisesti sanaa *tietoisuus*, kun on kyse Husserlin käsitteestä *Bewusstsein*. Fregen *Sinn-Bedeutung*-erottelu aiheuttaa pahoja käännösongelmia. Myös englanninkielisissä versioissa käytäntö on kirjava, ja sanasto vaihtelee sen mukaan, kuinka paljon filosofista tulkintaa kääntäjä haluaa tuoda mukaan käännökseen. Käytössä ovat ainakin *meaning - reference*, *sense - reference*, *sense - referent*, *sense - meaning* ja *sense - denotatum*. Terminologisen hämmennyksen uhallakaan en kuitenkaan haluaisi ajaa sanaa *mieli* paikalle, jonka Vesa Oittinen sille osoittaa.

Ja miksi en? Siksi, että *mieli* on vanha suomen kielen sana, jonka päämerkitys on ’sielunelämä’ ja jolla on vastine monissa suomenkielisissä (esim. viron *meel*, joka voi tarkoittaa myös aistia). Sillä on toki muitakin merkityksiä (mielekkyys, ilmauksen mieli), jotka tuovat sen lähelle sanoja *järki* ja *merkitys*. Sanaa *tajunta* ei ole yleisesti käytetty kansankielessä (*taju* ja *tajuta* ovat kyllä tunnettuja). Epäilen, että akateemisessa keskustelussa *mieli* alkoi syrjäytyä silloin, kun kulttuuriyhteydet Saksaan olivat kiinteämmät kuin suhteet Englantiin ja Yhdysvaltoihin ja kun osa sivistyneistöstä oli suorastaan rähmällään eli mielin kielen Saksan kanssa. Tätä akateemisen sanaston kehitystä vahvisti luultavasti myöhemmin kiinnostus marxismiin saksalaisiin klassikkoihin. Toisin kuin Vesa Oittinen olettaa, vahinkoja on ehkä sattunut useita.

En osaa sanoa, kuinka Husserlin tai Fregen *Sinn* ja *Bedeutung* kääntyisivät parhaiten suomeksi. Tästä huolimatta toivoisin, että sana *mieli* säilyttäisi myös filosofisessa tekstissä sen väljän, kaikkea sieluntoimintaa koskevan päämerkityksen, joka sillä äidinkielessämme on ja jossa se on Agricolan apaisesta alkaen myös painetussa sanassa esiintynyt. Suomen kielen tuskin tarvitsee kyyristellä ns. sivistyskielten edessä, enkä usko Vesa Oittisenkaan tätä haluavan: onhan hän tehnyt merkittävää työtä suomenkielisen filosofisen kirjallisuuden hyväksi. Filosofien olisi pikemminkin syytä pohtia nykyistä

enemmän äidinkieliensä filosofisia sitoumuksia. Voisimme aloittaa vaikka Kalevalan säkeistä ”Mieleni minun tekevi, aivoni ajattelevi”.

Leila Haaparanta

FILOSOFIAN OPETTAMINEN JA USKONNON-OPETTAJAT

Haluun liittyä keskusteluun filosofian opettamisesta ja tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita pääaineenaan uskontoa opettava filosofianopettaja kohtaa. Stimulusen tähän pohdintaan toi Jukka Tavi kirjoituksessaan *Opettamisen ja auktoriteetin ongelma (niin & näin 2/96)*. Hän tarkastelee mm. filosofian opetuksen käytännön järjestelyjä ja opettajan pätevyyttä. Tavin mukaan ”Filosofian opetus on annettu yleensä uskonnon, historian tai psykologian opettajalle riippumatta siitä, onko tällä aiempia filosofian opintoja takanaan vai ei. Käsitteittämin ja samalla tietenkin tavallisin tapaus on se, että uskonnon opettaja opettaa myös filosofiaa”. Tavin mielestä ongelma liittyy suomalaisen koulun virkahistoriaan, ja hän toivookin asiaa mitä pikimmin tarkasteltavan ”avoimesti ja kriittisesti”.

Tarkoitukseni ei ole tässä kirjoituksessa osoittaa, että uskonnonopettaja, joka yleensä on koulutukseltaan teologi, omaisi jonkinlaisia myötäsyttyisiä kykyjä opettaa koulussaan filosofian kursseja. Kaiken opetuksen järjestämisen itsestäänselvä lähtökohta on mielestäni opettajan pedagoginen pätevyys ja halukkuus tehtävään. Sen sijaan haluan kysyä, mitä käsittämättömyyksiä on siinä, että uskonnon opettaja opettaa filosofiaa. Vaikuttaa siltä, että Tavin mukaan kaikista epäpätevistä filosofian opettajista uskonnon opettaja olisi kaikkein sopivimmalla tavalla tähän tehtävään. Toinen kysymys onkin sitten se, kuinka paljon filosofian opintoja ylipäättään tarvitaan, jotta opettaja (pääaineestaan riippumatta) olisi pätevä opettamaan filosofiaa toisena tai kolmantena aineenaan.

Historiallinen syy Tavin esittämään ”käsittämättömyyteen” tilanteeseen ovat tietenkin uskonnon, psykologian ja filosofian yhdistelmävirrat. Monin paikoin filosofia on irrotettu yhdistelmästä, koska sitä muutamina vuosina sitten varsin vähän opetettiin. Nyt kun filosofia elää uutta kukoistustaan, on pesällä jakajia. Filosofian johdantokurssin tuominen pakolliseksi lukioon oli tervetullut, joskin yllättävän nopeasti toteutettu uudistus. Monin paikoin uskonnonopettajan katsottiin sopivan epäpätevänäkin tehtävään, edustaahan uskonnonopetuskin keskustelevaa, katsomuksellista pohdintaa. Uskonnonopettajan katsottiin myös hallitsevan ainakin uskonnonfilosofiset ja eettiset kysymykset sekä jonkin verran aatehistoriaa. Käytännön järjestelyjen taustalla oli myös usein se, että samaisessa uudistuksessa, joka toi pakollisen filosofian kouluun, uskonnon kurssit vähenivät viidestä kolmeen.